

ALMASA DEFTERDAREVIĆ-MURADBEGOVIĆ, SARAJEVO

FUNKCIJE PRVOG LICA U ROMANU *OBALA SIRTA*
JULIENA GRACQA

Svaki tip naracije podrazumijeva pripovjedača, ali njegovo prisustvo u književnoj naraciji može retoričkim postupcima biti eksplicitnije ili implicitnije naznačeno ovisno o odabranoj tački gledišta, odnosno ulozi lica kome je naracija povjerena. Opredjeljivanje za određeni tip naracije nužno predodređuje i prirodu izraza, odnosno stilske postupke koji će biti u funkciji ojačavanja određenih značenjskih efekata u skladu sa autorovim intencijama.

Naracija u prvom licu eksplicitno naznačuje subjektivnu prirodu pripovijedanja budući da se u tom slučaju sadržaji predstavljaju posredstvom jednog ličnog viđenja. Ali ovaj oblik naracije nudi mogućnost da se pripovjedaču povjere i neke druge funkcije osim funkcije naratora u užem smislu riječi,¹ što razini kazivanja — instanci diskursa dodjeljuje i posebnu ulogu unutar teksta u odnosu na razinu prikazivanja — priču.

Na primjeru romana *Obala Sirta* savremenog francuskog pisca Juliena Gracqa pokušaćemo pokazati koje sve virtualne funkcije prvo lice, po našem viđenju, aktualizira u ovom tekstu. Budući da sav mehanizam jezičke izražajnosti počiva na opozicijama, uvid u odnose među licima može se jasnije dobiti ukoliko se polazi od odnosa koji se uspostavljaju među zamjeničkim oblicima unutar teksta i osobene strukture koju oni na taj način grade.

Analizom odnosa među licima, to jest zamjeničkih oblika kojima se oni izražavaju, može se uočiti da ovi oblici poprimaju ulogu svojevrstnih figura, a to znači da pripadaju onim stvaralački djelujućim detaljima koji po prirodi svoje funkcije upućuju, pored ostalog, i na retoričku i poetsku prirodu teksta, otvarajući mogućnost njegovog višeznačnog čitanja.

Upravo autoreferencijalni karakter diskursa nudi mogućnost da se, u okviru lokucionog čina prvog lica, u tekstu uspostavi razlika između, s jedne strane, razine prikazivanja onoga što se odigrava u svijesti pripovjedača, unutar koje se uspostavlja korelacija između pripovjedača-posmatrača i njegovih sagovornika — aktera same priče i, s druge strane, razine kazivanja koja u korelaciju dovodi kazivača koji predstavlja lice zaduženo za ilokutivni akt i adresata podrazumijevanog čitaoca kome je taj akt namijenjen².

JA posmatrača — JA aktera

¹ Slijedeći Jakobsonovu podjelu jezičkih funkcija Genette razvrstava funkcije naratora u nekoliko kategorija: narativnu, režijsku, komunikativne (među koje uvrštava fatičku i konativnu funkciju), testimonijalnu i ideološku. Up. *Figures III*, Paris, Le Seuil, 1972, str. 262.

² Prema O. Ducrot, »Analyse de textes et linguistique de l'énonciation«. U: Oswald Ducrot et al., *Les mots du discours*. Paris, Ed. de Minuit, 1980, str. 38.

S obzirom na svoju asemičku prirodu zamjenica prvog lica³ dobija referencu samo unutar instance diskursa postajući istovremeno osnovnim parametrom za određivanje njegove vremenske i prostorne determinacije. Kako JA označava onoga koji govori i istovremeno podrazumijeva iskaz o JA⁴, pripovijedanje u prvom licu sasvim prirodno uvodi narativnu situaciju u kojoj subjekt pripovijedanja postaje istovremeno i objekt pripovijedanja. Posmatrana iz te perspektive priča se usredsređuje na duhovni život pripovjedača, njegove misli i osjećanja. Jer pripovijedanje počinje monologom i završava monologom⁵. Pripovijedanje je, u lingvističkom smislu, tipičan monolog, budući da predstavlja »jezičnu manifestaciju sa jednim aktivnim učesnikom bez obzira na prisustvo ili odsustvo ostalih pasivnih učesnika«⁶. A JA o kome pripovjedač govori u Gracqovom tekstu ne predstavlja tek samo jedan od elemenata fikcijom stvorenog svijeta, nego cio taj osobeni svijet koji poprima mitske i simboličke dimenzije pretvarajući se u jedinstven prostor psihičkih zbivanja.

Tema »odlaska« koja, prema Gracqovom kazivanju, na svoj način izražava »izvjesnu želju za udvajanjem«, već u početku romana naznačuje promjenu psihičkog stanja pripovjedačkog JA. Možda se time može i objasniti ona pomalo dvosmislena upotreba zamjenice prvog lica množine koju susrećemo već na prvim stranicama teksta u kojima se pripovjedač prisjeća svog odlaska iz Orsenne:

»Je quittai Orsenne le lendemain de bonne heure (...).

Nous partions à l'heure réglementaire (...) *Nous* glissions au long des rues connues et déjà étrangères... (str. 12)

Nous traversions maintenant un pays montueux... (str. 16).

Nous roulâmes de longues heures« (str. 20)⁷.

Zamjenica MI predstavlja spoj između JA i ne-JA jer obuhvata ili JA i VI (TI) ili JA i ONI. U odnosu na JA, ona predstavlja novu cjelinu čiji sastavni dijelovi nisu jednako vrijedni jer JA ima uvijek glavnu ulogu⁸. Pripovjedač u prvom licu pripovijeda svoj doživljaj. Akteri događaja još nisu imenovani, ali pojava zamjenice prvog lica u množini u funkciji sub-

³ Prema Benvenistu zamjenice pripadaju skupu »praznih znakova nereferencijalnih u odnosu na stvarnost«, znakova koji uvijek stoje na raspolaganju i postaju »puni« čim ih neki govornik unese u instancu svoga diskursa. Budući da su bez materijalne reference ti znakovi ne mogu biti loše upotrebljeni. Ništa ne potvrđujući oni ne podliježu uslovu istine i tako ne podliježu nikakvom poricanju što ih onda čini tim pogodnijim za figurativnu upotrebu. Up. *Problèmes de linguistique générale*. Paris, Gallimard, 1966., str. 253.

⁴ »Govoreći JA, ne mogu a da ne govorim o sebi«. Benveniste, o. c., str. 228.

⁵ Gracqov tekst nosi obilježja poetskog romana u kome se ostvaruje ona sinteza lirizma i pripovijedanja, isповijesti i fikcije karakteristične za takav vid romaneskne strukture.

⁶ J. Mukaržovski, »Dve studije o dijalogu«, *Struktura pesničkog jezika* (Izbor, prevod i pogovor Aleksandar Ilić). Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1985, str. 103.

⁷ Naši navodi se odnose na prvo izdanje knjige: Julien Gracq, *Le Rivage des Syrtes*, Paris, Corti, 1951.

⁸ Prema Benvenisteu MI ne predstavlja kvantificirano i umnoženo JA, nego prošireno izvan strogo ograničene ličnosti, istovremeno i uvećano i nejasno u granicama. O. c. str. 233.

jektu nije bez dvosmislenosti. Ona već sugerira varljivost vizije jedinstva JA i njegovu složenu prirodu koja će se manifestovati kroz likove više aktera. Kao da se time već naznačuje da je pripovjedačevo JA istovremeno i tadašnje JA i već i neko drugi (up. »des rues connues et déjà étranges de tout ce que leur direction semblait choisir pour moi si fermement dans un lointain encore indéfini«, str. 12). U tom smislu se ranije navedeni primjeri mogu dovesti u vezu sa primjerom koji nalazimo na str. 21:

«...cette silhouette massive sortie de la pluie, et maintenant bien réelle au bout de cette fantasmagorie de brume — nous allions vivre ensemble, — j'eus soudain la vive conscience de serrer la main d'un inconnu.»

Prema Benvenisteu uobičajenu razliku između jednine i množine potrebno je tumačiti u odnosu na lice kao razliku između najuže shvaćenog lica (= singulara) i proširenog lica (= plurala).⁹ Odstojanje pripovjedača u odnosu na ne-JA koje posmatra (podsjetimo da mu je u priči povjerena uloga posmatrača: »...un décret du Sénat me confirma dans les fonctions d'Observateur auprès des Forces Légères que la Seigneurie entretenait dans la mer des Syrtes«, str. 10)¹⁰ izražava u tekstu zamjenički oblik trećeg lica. Ovo lice, prema Benvenisteu, predstavlja »oblik govora o nekome ko je prisutan kada ga se želi isključiti iz sfere ličnog odnosa TI/VI« što može ilustrovati sljedeći odlomak:

«Je le regardais presque étranger à ce qui allait suivre, avec une impartialité détachée et tout à coup je remarquai — comme s'il se fût agi de moi, comme une femme à qui son miroir renvoie la première révélation combien soudain il avait vieilli« (str. 286).

Međutim ta promjena koju uočava na Marinovom licu postaje za pripovjedača »l'avertissement qui montait de (sa) chair« (str. 285). I pored prividnosti zasebnog lika formalno naznačenog trećim licem, koji ga isključuje iz intersubjektivnog odnosa, iskaz ipak unosi dvosmislenost koja upućuje na moguću identifikaciju između posmatranog lika i pripovjedačevog JA.

Monolog u formi unutarnjeg govora postaje dijalog sa samim sobom, dijalog u jednoj ličnosti koja u sebi otkriva dva suprotna glasa:

«*La voix de Vanessa* se tut et il se fit un silence. Je ressentais au coeur un pincement bizarre. Je revoyais les remparts de l'Amirauté, l'appel que leur élan adressait au vide. Je souhaitais que se tût maintenant *cette voix* qui écartait trop d'ombres. J'avais tout à coup *peur de moi*.« (str. 113)¹¹

⁹ Samo treće lice, budući da je ne-lice, dozvoljava pravi plural, smatra Benveniste. O. c. str. 235.

¹⁰ Vrlo česta slika nekog od likova koji sa kakvog uzvišenja posmatra prostrani krajolik poprima isto simboličko značenje. (Up.: »Assis sur un des créneaux de la forteresse je pouvais observer...« str. 27; »...j'observais de là-haut comme du coeur d'un nuage...« str. 29). Objašnjenje za ovakvo tumačenje nudi nam sam autor. Up. J. Gracq, *André Breton*, Paris, Corti (1948), 1970, str. 15.

¹¹ Upoređivanjem riječi koje smo podvukli u navedenom tekstu lako se može nazrijeti moguće poistovjećivanje među njima.

Ti unutrašnji glasovi stvaraju dijalošku situaciju u kojoj je odnos govornika i sagovornika po definiciji inversibilan. Jer »onaj koga JA određuje za TI misli sebe kao JA i može da se preokrene u JA, a JA postaje TI«¹². Narativna situacija koju ova intersubjektivna korelacija podrazumijeva i omogućuje da JA, koje posmatra, zadrži dvostruku poziciju, da bude ne samo subjekt nego i objekt posmatranja, što promjena oblika zamjenice prvog lica i naznačuje:

»Alerté par le bruit de mes pas sur les dalles, le regard de Marino *m'* avait déceler de loin, d'un clin d'oeil rapide, (...). Il *me* voyait venir«.
(str. 46).

Uspostavljanjem opozicije JA/ne-JA, monolog u svom toku i formalno prelazi u dijalog neposrednim uključivanjem drugog lica, odnosno zamjenjivanjem posmatranja sa odstojanja polaritetom intersubjektivnog odnosa u kome se ostvaruje mogućnost da sagovornikom postane JA pripovjedača prelaskom u drugo lice¹³. A to je trenutak kada je pripovjedač po prvi put oslovljen imenom, postajući i sam jednim od aktera kome je povjerena određena uloga u priči:

»Il posa sa lanterne sur une table en détournant les yeux et me dit d'une voix plus étouffée que ne le voulait la pénombre de la pièce:
Tu travailles trop, Aldo. Viens donc dîner.« (str. 35)

Interesantno je primijetiti da većina lica koja mu se obraćaju u dijalozima već u prvom susretu oslovljavaju pripovjedača sa TI (što svakako ne označava tek samo konvencionalnu oznaku bliskosti njihovih odnosa).¹⁴ Jedino mu se Danielo obraća sa VI. A on poprima ulogu agensa (up. »quelqu'un qu'on obéit au doigt et à l'oeil«, str. 331; »Quelque chose m'inclinait à voir maintenant sa main dans l'instruction que j'avais reçue à l'Amirauté«, str. 334) uz čiji podsticaj Aldo, u ulozu aktera-izvršioca (usp. »exécutant«, str. 334, »ma position subalterne«, str. 325), izvršava određene radnje. Tim prije je čitaocu uočljiv prijelaz sa VI na TI koji u njihovom dijalogu naznačuje promjenu odnosa kojom se odstojanje preobraća u bliskost u trenutku kada se uspostavlja ravnopravan dijalog (up. »d'homme à homme«, str. 337) između JA i njegovog reflektora:

»J'ai eu envie ce soir de te parler d'homme à homme, parce que tu m'es proche, parce que je t'ai suivi de loin d'heure en heure, parce que j'étais la force qui te pousse — parce que j'étais avec toi sur le bateau.«
(str. 337)

Jedan autorov komentar može izravno da objasni taj odnos koji se unutar priče uspostavlja između prvog lica i ostalih lica u tekstu jer na planu izraza poprima ono isto simboličko značenje koje za Gracqa ima »slika odlaska«, budući da »na svoj način izražava potrebu da se istovremeno bude i akter (up. u tekstu: »j'étais avec toi sur le bateau«, str. 337, »je savais ce que tu avais en tête«, str. 341) i posmatrač (up.: »je t'ai suivi de loin, Aldo«,

¹² Benveniste, o. c. str. 260.

¹³ JA i TI se ne mogu zamisliti jedno bez drugog. Oni su komplementarni i u isto vrijeme inversibilni. Up. Benveniste, o. c. str. 260.

¹⁴ Marino (str. 35), Fabrizio (str. 40), Vanessa (str. 84), Carlo (str. 206).

str. 341) da se uspostavi odstojanje, da se neprekidno odvajamo od onoga što činimo u isto vrijeme dok to činimo¹⁵ Tako se odnos JA posmatrača i agensa i JA posmatranog aktera i izvršioca izražava čas kao JA/ON, to jest uspostavljanjem odstojanja, izuzimanjem iz ličnog odnosa, čas kao JÁ/ /TI uspostavljanjem bliskosti unutar opozicije intersubjektivnog odnosa. Drugim riječima, stilske figure odnosa između prvog lica i ostalih lica sagledavane sa aspekta narativne funkcije pripovjedača prate promjenu perspektive i tačke gledišta pripovjedača na razini priče. Time se uspostavlja promjenljiv odnos, neka vrsta »slobodnije« logike, koja upravo odgovara složenijem poimanju ličnosti time što će samo smjenjivanje govornih subjekata gubiti precizne naznake postojanih gramatičkih orijentira. Tekst se ne može interpretirati samo u okviru izotopije svoje prve, prividne referen- ce, u okviru koje se čini da funkcioniše. Jer i sami likovi predstavljaju tek projekcije dramatizovanih stanja svijesti pripovjedačevog JA.

JA kazivača — JA adresata

Kao i svaki diskurs i umjetnički tekst se nužno nekome obraća¹⁶ pa se stoga može posmatrati, između ostalog, i kao vid komunikativne aktivnosti, jer »uvijek znamo da nekome govorimo čak i ako ne znamo uvijek kome govorimo¹⁷ Svako čitanje podrazumijeva postojanje neke vrste dijaloga između pripovjedača i podrazumijevanog čitaoca. »Nema uzajamnog odnosa pomoću jezika gdje nema dijaloga.«¹⁸ Pripovjedač ima svakako fiktivnu ulogu i ne poistovjećuje se sa autorom čak ni onda kada se radi o pripovijeda- nju u prvom licu kakvo susrećemo u Gracqovom tekstu. No samo opredje- ljuvanje za pripovijedanje u prvom licu predstavlja svakako retorički izbor sa jasno određenom intencijom da se u datoj situaciji lakše razriješi prob- lem odstojanja, odnosno da se stvore preduvjeti za uspostavljanje napetosti neophodne za uspješnu komunikaciju pripovjedača i podrazumijevanog čita- oca posredstvom teksta. Stoga i izbor jezičnih sredstava nije isključivo podređen pripovjedačevoj subjektivnoj ispovijesti, odnosno testimonijalnoj funkciji¹⁹, nego će on biti usmjeren i na one izražajne postupke koji će po- služiti kao svojevrsna »interpretativna strategija« i uticati na čitačevo tu- mačenje teksta. Kombinovanjem pripovijedanja u prvom licu (koje naglašava neprekidno živo prisustvo pripovjedačevog glasa) s nekim drugim stilskim postupcima pripovjedačeva funkcija u tekstu postaje složenija jer se pripo- vjedačevo JA iz razine priče i perspektive njegovog odnosa sa licima priče, povremeno premješta na razinu diskursa i perspektivu njegovog obraćanja podrazumijevanom čitaocu ma koliko on bio neodređen. U tome posebnu ulogu imaju glagolska vremena budući da je glagol sa zamjenicama jedina vrsta riječi podvrgnuta kategoriji lica. Pripovjedač kroz prisjećanje evocira proživljene događaje, ali na način koji otkriva kako se prošlost i sadašnjost

¹⁵ J. Gracq, *Préférences*. Paris, Corti, 1969, str. 63.

¹⁶ G. Genette, o. c., str. 266.

¹⁷ R. Eluerd, *La pragmatique linguistique*. Paris, Nathan Université, 1985, str. 76.

¹⁸ Jakubinski prema navodu Mukaržovskog, o. c., str. 106.

¹⁹ Testimonijalna funkcija dolazi do posebnog izražaja u veoma naglašenom prisustvu glagola koji izražavaju stanja i osjećanja.

prožimaju u njegovoj svijesti, što povremeno prekida tok pripovijedanja u prošlom vremenu uvođenjem sadašnjeg vremena. Time se ukazuje na hronološku distancu između događaja ispričanih u prošlom vremenu i samog procesa iskazivanja izraženog sadašnjim vremenom. Sadašnje vrijeme je vrijeme intimne ispovijesti, vrijeme psihološke analize, ali je, po svojoj definiciji, i vrijeme diskursa budući da je polazište i osnovni orijentir vremenske determinacije, vrijeme u kome govornik govori.²⁰ Prva rečenica teksta uvodi prvo lice i sadašnje vrijeme:

»J'appartiens à l'une des plus vieilles familles d'Orsenna. Je garde de mon enfance le souvenir d'années tranquilles...« (str. 7)

Zatim se pripovijedanje nastavlja u prošlom vremenu, ali se njegov tok povremeno prekida pripovjedačevim digresijama u kojima on komentira osjećanja koja u njemu pobuđuje prisjećanje na u snovima veoma snažno proživljeno iskustvo. A »san je tek hipoteza budući da ga poznajemo samo po sjećanju« kaže Valéry. Stoga i nije neobično da se uz glagol u sadašnjem vremenu veoma često javlja imenica »souvenir« ili neki od njenih sinonima, kao što to ilustruju ovi primjeri:

»Lorsque je revis en souvenir, les premiers temps...« (18)

»Quand je reviens par la pensée à ces journées...« (39)

»Le souvenir que je garde de cette traversée...« (156)

»Quand je reviens en pensée...« (177)

»Quand le souvenir me ramène... à cette veille...« (218)

Komentar iskazan u sadašnjem vremenu često poprima formu poređenja kojima se takođe naznačuje pripovjedačevo neposredno traganje za što autentičnijim izražavanjem onoga što proživljava.²¹

Pored sadašnjeg vremena susreću se i drugi izražajni postupci kojima se ostvaruje prebacivanje iz razine priče u razinu diskursa. Ponekad se to postiže takozvanim »generičkim« drugim licem TU/VOUS²² kojim se bezličnost iskaza učini ličnim, uključivanjem i samog čitaoca u instancu diskursa:

»Il me fascinait (...) — comme un gibier introuvable que jette sur vous soudain, à le toucher, cerné pourtant de mystère, la lunette d'une carabine.« (str. 77)

Upućivanje na instancu diskursa pojačava se upotrebom deiktičkih oznaka (mjesnih i vremenskih) koje po prirodi pripadaju razini diskursa:

²⁰ Prema Weinrichu francuska glagolska vremena se dijele u dvije grupe: sadašnje, prošlo i buduće vrijeme su komentarska vremena; aorist, imperfekt, pluskvamperfekt i pogodbeni način su narativna vremena. (Up.: Weinrich, H., *Le temps, le récit et le commentaire*, traduit de l'allemand par Michèle Lacoste. Paris, Le Seuil, 1973, str. 22.)

²¹ U tim komentarima sadašnje vrijeme često ima gnomsku vrijednost ali se, kako ističe P. Imbs, obično navodi da bi bilo primijenjeno na neki poseban slučaj i usmjerava ka aktualnom tumačenju vremena. Up.: *Emploi des temps verbaux en français moderne*. Paris, Klincksieck, 1968, str. 30.

²² D. Maingueneau, *Approche de l'énonciation en linguistique française*. Paris, Hachette-Université, 1981, str. 23.

»Le silence finit par nous immobiliser en face d'une embrasure, et *ici* se place pour moi le souvenir qui devait me devenir...« (str. 23)

Tako se iluzija pripovjedačevog živog prisustva čitaocu neprekidno naglašava. Gracqov pripovjedač je kazivač, gotovo glumac stalno okrenut svom podrazumijevanom čitaocu, uvijek spreman da reaguje, da preduprijedi njegove pretpostavljene reakcije²³. To živo prisustvo pripovjedača pojačano je i onim izražajnim sredstvima koja stvaraju iluziju usmenog kazivanja te tako postaju još ubjedljivijim:

— *Negiranjem ili potvrđivanjem* koji predstavljaju najuobičajeniji oblik manifestovanja govornika:

»L'ombre me dérobaît déjà la silhouette à peine entrevue, (...) et pourtant — *non*, ce n'était pas le jeu d'une imagination enfiévrée par la surprise — (...)« (str. 78)

»...cete vertu si singulière qu'il avait (...) de faire affleurer au souvenir la musique même — *oui*, l'espèce de mélodie touchante et gauche...« (str. 198).

— *Pitanjem* koje predstavlja direktno obraćanje čitaocu i podsticaj na njegovu izravnu reakciju:

»Il y avait dans l'oeil de Marino — était-ce un reflet de cet éclairage fantomatique? — quelque chose de fixe et de lugubre...« (str. 298).

— *Elipsom* koja budući da predstavlja sintaksički nepotpun oblik iskaza poziva čitaoca da njen značenjski sadržaj osmisli pribjegavajući vrednotama govornog jezika koje ona implicitno sadrži:

»Cette main était forte, lente et bienveillante — l'accueil courtois, — et quelque moquerie voilées de bonhomie (...)« str. 21.

— *Izrazima* koji nose *modalna značenja* i neposredno se odnose na emocionalno-ocjenjivački stav govornika, a izražavaju se upravo intonacijom koja predstavlja osnovnu odliku modalnog izražavanja, te time stvaraju iluziju neposrednog usmenog kazivanja koje je izravno upućeno čitaocu:

»Mais, d'évidence, il n'y avait personne« (str. 76).

»Les fourrés, heureusement, poussaient épais au bord du bassin...« (str. 77).

»Dieu merci, je le ramenais intact.« (str. 238)

»Le capitaine Marino sortait bel et bien de la brume...« (22)

»Surprenant aussi il était que dans cette nuit noire...« (238).

Pripovjedačeve usputne *napomene i objašnjenja* koje su u tekstu vrlo brojne, a javljaju se u obliku umetnutih rečenica i neposredno su upućene čitaocu. Od ostalog dijela iskaza jasno su izdvojene posebnim znakovima interpunkcije (crticama ili zagradama) kao što to ilustruju sljedeći primjeri:

---

²³ Taj stav otkriva Gracqovo nastojanje da svog pripovjedača učini isto onak zivo prisutnim kao što to čini Barbey d'Aurevilly. Up. J. Gracq »Ricochets de conversation«, *Préférences* 221—228.

»Je compris dès l'abord qu'il ne s'élèverait pas entre nous de pique au sujet de mes singulières fonctions, — c'était beaucoup — mais il me parut...« (21)

»Et pourtant de Rodrigo (c'était l'amiral qui avait bombardé le Farghestan) à moi... (51)

Ta obilježja daju Gracqovoj rečenici specifičnu zvučnu strukturu razmjешtajući njene dijelove ponekad čak i u više tonskih registara.

Svi ovi izražajni postupci naglašavaju prisustvo komunikativne funkcije pripovjedača. Ona implicira fatički aspekt opštenja, odnosno upotrebu jezičnih oblika koji služe uspostavljanju i održavanju kontakta sa pretpostavljenim čitaocem koga povremeno obilježjima izraza pripovjedač i neposredno podsjeća na svoje prisustvo.

Pored faktičke veoma je naglašena i konativna funkcija u jasno naznačenoj namjeri da se na čitaoca i neposredno utiče, da se na neki način i on učini sudionikom ispričanih događaja. Pripovjedačeva razmišljanja i komentari koji ih prate imaju za cilj ne samo da se vlastito iskustvo učini pristupačnim nego i poticajnim za čitaočev vlastiti uzlet mašte ka onom transcendentnom trenutku koji nudi bogatstvo spoznaje. Pripovjedač ima ulogu pobuđivača, a djelo je prvenstveno koncipirano da čitaocu postane instrument samospoznaje.

Tako se na razini diskursa postepeno gradi specifičan odnos između pripovjedača i čitaoca. Od strane 331 pripovijedanje u prošlom vremenu prekida dugi dijalog između Daniela i Alda u kome dominantnu ulogu preuzima Danielo. Budući da su Aldove replike kratke, on postaje gotovo nijemi sagovornik. Posljednje stranice knjige nude svojevrsan rasplet, pomažući čitaocu da uspostavi smisaone odnose između pojedinih dijelova teksta otvarajući na neki način mogućnost za retrospektivno sagledavanje njihove funkcije.

Promjena perspektive izražena je zamjenom oblika drugog lica: korelacija JA/VI:

— Ainsi, c'est vous... prononça une voix dont le charme était fait...«
(str. 331)

zamijenjena je na str. 336 korelacijom JA/VI:

»A qui d'autre l'explication irait-elle, sinon à qui peut la comprendre? dit-il soudain avec un sourire d'extrême intimité.«

Kao da od tog trenutka »taj budni sanjar« (str. 332) progovara glasom samog autora neposredno se obraćajući čitaocu — svom sagovorniku da bi mu izložio razloge koji su ga podstakli da ispriča svoju priču:

—... Pourquoi ai-je besoin tout à coup de te dire ces choses? A toi? ...reprit Danielo d'un ton pensif et égal. Une heure vient où l'idée que la signification d'un acte singulier — de l'acte le plus singulier de notre vie — puisse se perdre avec nous à jamais nous devient insupportable. Je pense que le temps est venu pour moi de témoigner...« (str. 340)

Svojom retorikom pisac usmjerava čitaočeva osjećanja dovodeći ga u specifično psihološko raspoloženje koje mu pomaže da se neposrednije saživi

sa svijetom u koji ga pripovjedač uvodi. To postepeno identifikovanje čitaoca sa pripovjedačevim proživljavanjima ostvaruje se već i naglašenim prisustvom zamjenice i prisvojnog pridjeva prvog lica množine koje se redovno pojavljuju u lirskim digresijama kojima se povremeno prekida tok pripovijedanja, kao što to ilustruje sljedeći primjer:

»Il y a dans notre vie des matins privilégiés où l'avertissement nous parvient, où dès l'éveil résonne pour nous (...) une note plus grave (...) Quelque chose comme une alerte lointaine se glisse jusqu'à nous dans ...« (118)

Tako naglašena upotreba sadašnjeg vremena u kombinaciji sa drugim izražajnim postupcima, ima za cilj da, usmjeravajući pažnju na perspektivu instance diskursa, oslabi granice između svijeta priče i instance diskursa, da diskursu podredi priču.

Danielo je označen karakteristikama koje konotiraju ideju mislioca i pjesnika.²⁴ Prema E. Souriauu JA se može smatrati istovremeno esencijalnim i apsolutnim pjesnikom i poetizovanom slikom samog pjesnika koju on želi da ponudi čitaocu²⁵. Posredstvom teksta čitalac se podstiče na druženje sa samim sobom:

»Le pouvoir est beaucoup, Aldo; puisque tu peux prétendre ici à ton tour à l'importance, ne crois pas ceux qui voudront t'en dégoûter.« (str. 337)

Jer djelo je, kako ističe Proust, samo optički instrument kojeg autor nudi čitaocu da bi mu pomogao da čita u samom sebi.²⁶ Kao da se dvosmisleni odnos različitih JA razrješava u završnom poglavlju time što se različita JA ponovo susreću i među njima uspostavlja jedinstvo transpozicijom individualnih JA u univerzalno JA. Aldo je istovremeno i onaj drugi JA i svako od nas. Identifikujući se sa pripovjedačevim JA čitalac i sam lakše pronalazi put u svoj vlastiti svijet imaginarnog.

Résumé

FONCTIONS DE LA PREMIÈRE PERSONNE DANS *LE RIVAGE DES SYRTES* DE JULIEN GRACQ

Le Rivage des Syrtes se présente comme une narration faite à la première personne et de ce fait la subjectivité est mise au centre de ce discours. Pourtant certaines ambiguïtés qui résultent de l'emploi alternatif de personnages nommés et de personnages désignés par les pronoms personnels ne peuvent manquer de soulever quelques difficultés pour le lecteur. D'un côté on remarque que les énoncés contenant JE appartiennent à plusieurs personnages, puisque chaque JE

---

²⁴ Up.: »homme d'étude«, »orienté dès jeunesse vers des recherches purement désintéressées et spéculatives«, »il passait pour vivre seul dans sa campagne (...) au milieu de sa bibliothèque« str. 327; »homme de pouvoir«, str. 336.

²⁵ E. Souriau, *Correspondance des Arts*. Paris, Flammarion, 1947, str. 149.

²⁶ Prema G. Genetteu, o. c., str. 267.

a sa référence propre, de l'autre, il devient possible d'établir une corrélation entre ces personnages grâce au jeu des pronoms qui leur sont attribués. L'appareil formel du langage fournit les points perceptibles de la présence de deux plans du texte, celui de l'énoncé-récit, qui oppose le JE narrateur-observateur au JE acteur, et celui de l'énonciation-communication directe qui oppose le JE narrateur au JE narrataire. C'est à partir de ces deux couples d'oppositions que semblent se dégager les valeurs sémantiques investies dans les différentes occurrences du JE et leurs fonctions dans le texte. En dehors de sa fonction proprement narrative, le JE remplit d'autres fonctions: testimoniale, communicatives, poétique.